

УДК 811.111'34:82-3

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2026.1.10>

Інна КІВЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Іноземні мови та переклад»,
Одеський національний морський університет,
innakivenko@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2044-5456

Людмила ОКУЛОВА

доцент кафедри «Іноземні мови та переклад»,
Одеський національний морський університет,
irinalelet7@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8798-0034

РОЛЬ АРТИКУЛЯЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ ПЕРСОНАЖА

Представлена стаття є спробою всебічно дослідити артикулятивні особливості персонажу як ефективний засіб його індивідуалізації в кінодискурсі, зокрема в детективному жанрі, адже питання є недостатньо розробленим та актуальним. Обґрунтовано, що артикуляція виступає важливим інструментом формування мовленнєвого портрета персонажа, оскільки безпосередньо впливає на сприйняття глядачем його інтелектуальних, психоемоційних та соціальних характеристик. Матеріалом дослідження слугує мовлення головного героя британського телесеріалу «Sherlock» у виконанні Бенедикта Камбербетча. Проаналізовано ключові артикуляційні та просодичні параметри, зокрема темп, ритм, інтонацію, силу голосу, паузацію та їхню роль у відтворенні внутрішньої динаміки персонажа. Встановлено, що варіювання темпу мовлення, чіткість дикції та інтонаційна гнучкість забезпечують репрезентацію інтелектуальної переваги, аналітичного мислення та комунікативної домінантності Шерлока Холмса. З'ясовано, що інтонаційні девіації та артикуляційні модифікації найчастіше реалізуються у ситуаціях емоційної напруги, саркастичного висловлювання та моментів інсайту, виконуючи функцію маркерів психоемоційного стану персонажа. Доведено, що використання драматичних пауз, зміни діапазону голосу та контроль артикуляційного апарату сприяють підсиленню експресивності мовлення та формуванню когнітивного впливу на реципієнта. Окрему увагу приділено взаємозв'язку артикуляції з проксемічними характеристиками комунікативної поведінки, що уможливорює глибше розкриття психологічної дистанції між персонажами. У результаті дослідження встановлено, що артикулятивні засоби є системоутворювальним чинником створення харизматичного та інтелектуально маркованого образу, а їх цілеспрямоване використання актором забезпечує маніпуляцію увагою глядача та інтерпретацією художнього образу.

Ключові слова: артикуляція, інтонація, кінодискурс, проксеміка.

Inna Kivenko, Lyudmila Okulova. THE ROLE OF ARTICULATION IN SHAPING A CHARACTER'S IMAGE

The given article represents an attempt to comprehensively examine the articulatory characteristics of a personage as an effective means of individualising them in film discourse, particularly in the detective genre, as this topic remains under-researched and highly relevant. It has been determined that articulation serves as an important means in shaping a personage's linguistic portrait, as it directly influences the viewer's perception of their intellectual, psycho-emotional and social characteristics. The research material embraces the speech of the main personage in the British television series 'Sherlock', performed by Benedict Cumberbatch. Key articulatory and prosodic parameters, in particular tempo, rhythm, intonation, voice intensity, and pausing, and their role in conveying the personage's inner dynamics, have been analysed. It has been established that variations in speech rate, clarity of diction and intonational flexibility serve to represent Sherlock Holmes' intellectual superiority, analytical thinking and communicative dominance. It has been proved that intonational deviations and articulatory modifications are most frequently employed in situations of emotional tension, sarcastic remarks and moments of insight, serving as markers of the personage's psycho-emotional state. It has been demonstrated that the use of dramatic pauses, changes in pitch level and control of the articulatory apparatus contribute to enhancing the expressiveness of speech and exerting a cognitive influence on the recipient. Particular attention has been paid to the relationship between articulation and the proxemic characteristics of communicative behaviour, which enables a deeper exploration of the psychological distance between characters. The study has found that articulatory means are a systemic factor in the creation of a charismatic and intellectually marked image, and their purposeful use by the actor ensures the manipulation of the viewer's attention and the interpretation of the artistic image.

Key words: articulation, film discourse, intonation, proxemics.

Постановка проблеми. Вивчення ролі артикуляції у формуванні образу персонажа зумовлено постійним зростанням інтересу сучасного мовознавства до проблем індивідуалізації мовлення в різних типах дискурсу, зокрема кінодискурсі як синкретичному комунікативному просторі. Артикулятивні особливості мовлення виступають важливим інструментом формування мовленнєвого портрета персонажа, оскільки вони безпосередньо впливають на інтерпретацію його інтелектуальних, психоемоційних та соціальних характеристик.

У контексті аудіовізуальних текстів артикуляція набуває особливої ваги як засіб когнітивного та емоційного впливу на реципієнта. Попри наявність численних досліджень, присвячених мовленнєвій характеристиці персонажів, проблема системного аналізу артикулятивних засобів як чинника індивідуалізації мовлення у кінодискурсі, зокрема в детективному жанрі, залишається недостатньо розробленою, що зумовлює **актуальність** представленої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні сучасні лінгвістичні розвідки присвячені вивченню окремих аспектів мовленнєвого портрета та індивідуалізації мовлення досліджувалися в різних ракурсах. Зокрема, розглядаються проблеми мовленнєвої характеристики персонажа та ідіостилію з акцентом на лексико-стилістичних засобах формування мовлення [6]. Досліджуються питання комунікативно-прагматичних та дискурсивних аспектів мовлення, враховуючи аналіз мовленнєвої поведінки в різних типах дискурсу [1; 2]. Набуває популярності новий науковий напрям – політична лінгвоперсоналогія, мета якого полягає у визначенні особливостей комунікативного іміджу політиків [4]. Досліджуються типові моделі поведінки та лінгвальні засоби у мовленні певного політика. Особливу увагу приділяють дослідженню спонтанного мовлення політиків, яке показує ті риси мовних особистостей, що приховані у підготовленій комунікації та виявляє реальний комунікативний імідж політиків. Серед сучасних напрямків виокремлюється психолінгвістика, в межах якої досліджується власне мовлення, когнітивні процеси, пов'язані із породженням і сприйняттям мовлення, а також мовна особистість. Встановлюються та описуються моделі мовленнєвої діяльності, функціонування внутрішнього мовлення, феномен динамічного стереотипу, білінгвальні механізми та методи психолінгвістичного експерименту [3; 7]. В розрізі сучасних педаго-

гічних тенденцій досліджується мовлення вчителя, але як складова його загального образу [9].

Водночас артикулятивний рівень мовлення не виокремлюється в лінгвістичних студіях з метою визначення його ролі у створенні образу в кінодискурсі. Таким чином, артикуляція як засіб індивідуалізації мовлення персонажа в аудіовізуальному тексті потребує комплексного дослідження.

Метою дослідження є комплексний аналіз артикулятивних особливостей як засобу індивідуалізації мовлення персонажа та визначення їхньої ролі у формуванні мовленнєвого портрета головного героя на матеріалі телесеріалу «Sherlock».

Об'єктом дослідження слугує мовлення персонажа у кінодискурсі. **Предметом** – артикулятивні та просодичні особливості мовлення персонажа Шерлока Холмса як засіб його індивідуалізації та формування мовленнєвого портрета.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- проаналізувати поняття артикулятивних особливостей у контексті сучасної лінгвістики;
- визначити функції артикуляції у кінодискурсі;
- проаналізувати основні артикулятивні та просодичні засоби мовлення персонажа Шерлока Холмса;
- виявити зв'язок між артикуляцією та психоемоційним станом персонажа;
- встановити роль артикулятивних засобів у формуванні соціального та інтелектуального іміджу героя;
- систематизувати комунікативні стратегії, реалізовані через артикуляцію.

Матеріалом дослідження послуговували кіноепізоди, відібрані з оригінального англомовного телесеріалу *Sherlock* виробництва *BBC*.

Для досягнення мети представленою дослідження використано ряд методів, зокрема *метод спостереження* та *перцептивний аналіз* для виявлення інтонаційних особливостей мовлення досліджуваного персонажу та його сприйняття реципієнтом; *описовий метод* для систематизації його артикулятивних рис; *контекстуально-інтерпретаційний* для вивчення функціонування мовленнєвих одиниць у конкретних комунікативних ситуаціях; *психолінгвістичний аналіз* для встановлення зв'язку між мовленням і психоемоційним станом персонажа; *дискурсивний аналіз* для визначення ролі артикуляції у межах кінодискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Артикулятивні особливості як засіб індивідуалізації мовлення виявляють свою ефективність у всіх професійних сферах [8, с. 23]. Важко переоцінити їх значення в кінодискурсі, оскільки їх використання акторами якісно змінює сприйняття персонажів глядачами. Через артикуляцію формується враження про рівень інтелектуальних здібностей, характер, темперамент, психоемоційний стан та навіть статус кіногероя [5, с. 10].

Найбільше вплив артикуляції помітний у детективному жанрі, у якому реалізуються різноманітні комунікативні ситуації, сповнені прихованими повідомленнями. Яскравим прикладом є британський серіал «Шерлок», у якому головну роль виконує відомий еталонним британським акцентом Бенедикт Камбербетч.

Шерлок Холмс – це персонаж, який є втіленням геніальності, аналітичного розуму, дедукції. Серіал є сучасною інтерпретацією класичної історії сера Артура Конан Дойла з додаванням нових сюжетних поворотів і починається зі знайомства з головними героями – Шерлоком Холмсом та Джоном Ватсоном.

Для успішного втілення персонажу та передачі усіх відтінків його складної особистості Бенедикту Камбербетчу довелося глибоко проаналізувати психологічний портрет свого героя, а його високий рівень володіння мовою та голосом допомогли артикулятивно передати характер Шерлока таким чином, що з перших хвилин телесеріалу глядачі сприймають його як справжнього генія. Впевнене мовлення й чітка артикуляція звуків вказують на вираженість рішень та роблять акцент на його інтелектуальних здібностях. Використовуючи артикуляцію як інструмент когнітивного впливу, Бенедикт Камбербетч формує характер сприйняття особистості героя, його професійну компетентність та соціальний статус.

Уперше глядач знайомиться з сучасним Шерлоком Холмсом у серії “*A Study in Pink*”. Мовленнєва діяльність головного героя створює образ харизматичної, стриманої, проте часом ексцентричної особи. Внутрішня динаміка персонажу виражається через ритм і темп мовлення, його висока швидкість навіть під час складних обмірковувань та розрахунків вказує глядачеві на вміння швидко аналізувати ситуацію та здатність приймати рішення миттєво. Прикладом цього є перша зустріч Шерлока та Ватсона: головний герой робить логічні вис-

новки про стиль життя та звички Джона Ватсона за лічені хвилини. Швидкість висловлювання думок відображає його геніальність та нестримну розумову діяльність; короткі ритмічні паузи, які вводить Бенедикт Камбербетч між окремими фразами, акцентують увагу на важливості кожної думки та дозволяють глядачеві послідовно сприймати інформацію.

Питання мають переважно стислий характер, вимовляються дружелюбно, із середньою швидкістю, в даному контексті вказуючи на те, що Шерлок все ж таки розраховує на розуміння.

Особливістю даного персонажу є його демонстративна емоційна відстороненість по відношенню до інших людей, що безпосередньо проявляється в його манері спілкування. Психологічна дистанція відображається в зменшенні інтонаційних коливань, домінуванні монотонних інтонацій, нерідко імплується. Таким чином підкреслюється його розумова перевага над іншими, демонструється його зверхнє, беземоційне, а іноді навіть дратівливе ставлення до оточуючих.

Різкий інтонаційний підйом спостерігається при знаходженні важливих підказок або розкритті таємниці. Доцільно зауважити, що Шерлок завжди висловлює щире подяку, про що свідчить низхідний рух тону та вузький діапазон. Даними інтонаційними прийомами актор створює ампуа героя, який має позитивні емоції лише по відношенню до свого покликання.

Шерлоку постійно доводиться взаємодіяти з персонажами, яких він відверто зневажає, прикладом такого героя на початку першого епізоду є Ватсон, а також поліцейський на ім'я Андерсон. Зверхнє ставлення до них передається через артикуляційні модуляції: зниження тону, а також контроль артикуляційного процесу для надання голосу глибини створюють образ особи, яка відкрито домінує над співрозмовниками. Проте інтелектуальна пристрасть змушує Шерлока на деякий час забути про оточуючих, а отже й тон змінюється на більш легкий і позитивний.

Діалогічне мовлення майже повністю позбавлене емоційності, окрім випадків, коли головний герой вдається до саркастичного гумору та висміювання інших. Забезпечення емоційної стриманості шляхом контролю артикуляції ззовні проявляються через скуті рухи губ. Його мовлення позбавлене жалю та співчуття, як показано в сцені, де Холмс знаходиться в медико-криміналістичній лабораторії. У ситуаціях подібного характеру артикуляція головного героя переважно

залишається чіткою та впорядкованою, складаючи образ людини, яка завжди керується логікою.

Різкі емоційні сплески Шерлока зазвичай мають негативний відтінок. Цікавою для розгляду є ситуація у епізоді “*A Study in Pink*”, коли Шерлок помилився в одному з суджень про Ватсона, що викликало бурхливу реакцію. Як наслідок, він виголошує слово “*sister*” навмисно порушуючи правильну звуковимову, роблячи звучання даного слова занадто «шиплячим». Візуально така яскрава девіація вимови за рахунок зміни артикуляційних позицій та виникнення в них напруги зробила діалог дуже експресивним.

У епізоді “*The Blind Banker*” спостерігається більший контраст між стриманою артикуляцією Шерлока та його комунікативним самовираженням у періоди емоційної напруги. Бенедикт Камбербетч видозмінює просодичні елементи мовлення – силу вимови слів, комунікативне забарвлення та темп мовлення.

Доречним прикладом застосування такого комплексного прийому є сцена, де головний герой критикує детектива за неуважність та необізнаність, репліка Шерлока починається нейтральною інтонацією, яка виражає відверту байдужість та вказує на те, що ніякого здивування ситуація в нього не викликає, проте після слова “*solution*” інтенсивність кожної наступної лексичної одиниці зростає. Чим більше Камбербетч окремо виділяє кожне слово, тим інтенсивніше виражається агресія, яку головний герой відчуває по відношенню до непрофесійності детектива Диммока: “*Wrong, it's **one possible explanation of some of the facts. You've got a solution that you like, but you are choosing to ignore anything you see that doesn't comply with it. Wound's on the right side of his head. Van Coon was left-handed***” [10]. Таким чином актор використовує артикуляційні прийоми задля передачі психоемоційного стану, розкриває істинне відношення головного героя до людської некомпетентності та нові сторони його характеру, який зазвичай залишався стриманим та непохитним.

Як і в попередніх серіях, Бенедикт Камбербетч вдається до значного прискорення мовлення з метою зображення потоку свідомості, характерного для його персонажу, даючи глядачам відчути натиск геніального розумового процесу. Пояснюючи важливість символів у новій справі, Шерлок промовляє наступну репліку пришвидшено й без пауз:

The world's run on codes and ciphers, John. From the million-pound security system at the

bank to the PIN machine you took exception to. Cryptography inhabits our every waking moment [10].

Уміло керуючи голосом, тоном і темпом, актору вдалося весь час тримати увагу глядачів лише на власному персонажі. Більш того, цей артикуляційний прийом створює враження, що лише Шерлок здатен на розв'язання такого роду задач.

Довершеність образу Шерлока Холмса досягається завдяки його саркастичному тону. Ця особливість досягається шляхом зміни артикуляції на неприродно чітку й переважно зустрічається у коротких реченнях. Наприклад, на поставлені питання головний герой саркастично відповідає: “*How did you know?*” або “*Like what?*” [10]. Діалоги з поліцейським на ім'я Андерсон завжди сповнені саркастичними висновками та докорами, наприклад: “*I'm not implying anything. I'm sure Sally came round for a nice little chat, and just happened to stay over*” [10]. Саркастичний тон досягається не тільки через неприємний сенс відповіді, а й шляхом уповільнення темпу мовлення та чітким підкресленням кожного слова. Характер такої відповіді досить різкий та зухвалий, оскільки демонструє зневагу до співрозмовника.

Найбільша емоційна напруга спостерігається у фінальній серії сезону, протистояння ворогу – Моріарті, розкриває нові особистісні риси головного героя.

Намагаючись зрозуміти суперника, мовлення Шерлока значно змінюється: чітка та впевнена артикуляція, яку ми спостерігали при комунікації з іншими персонажами, змінюється на виважену та обережну, що проявляється шляхом звуження діапазону голосу, уповільненим темпом мовлення.

Репліку “*Bought you a little getting-to-know-you present. That's what it's all been for, isn't it? All your little puzzles making me dance. All to distract me from this*” [10] Б. Камбербетч вимовляє холодно, досить тихо та повільно, проте з ледве помітним саркастичним тоном, що є своєрідним натяком глядачам про те, що він намагається зрозуміти суперника та якнайшвидше вивідати його план.

У реченні “*A-a-a-all to distract me from this*” [10] перше слово вимовляється дуже протяжно, такий прийом є своєрідною маніпуляцією, висміюванням суперника. Кульмінація досягається драматичною паузою та фінальною реплікою: “*Catch you | later*” [10]. Між першими двома словами була введена пауза середньої довжини, а перед словом

“later” зтяжна драматична пауза. З одного боку, введення довгої паузи підсилює враження та підвищує рівень емоційної напруги, з іншого – це можливість для глядача досягнути складності взаємовідносин Шерлока та Моріарті, а також сформувати враження від їх протистояння. Доцільно зазначити, що саме вимова слова “later” висхідним тоном допомагає глядачам помітити сумніви Шерлока у власних силах.

Продемонстрована Бенедиктом Камбербетчем інтонаційна гнучкість під час ведення маніпулятивних діалогів у першому епізоді другого сезону під назвою “*A Scandal in Belgravia*” є яскравим прикладом ефективності застосування артикуляційних прийомів. Намагаючись отримати інформацію від персонажу на ім’я Айрін Едлер, Шерлок пом’якшує інтонацію, роблячи її виразною, як у наступних фразах: “*Miss Adler, I presume*”; “*You think I’m a vicar with a bleeding face*” [10]. Переслідуючи власні цілі, Шерлок ввічливо спілкується, наведені речення позбавлені різких інтонаційних підйомів. Причиною цього є бажання отримати від співрозмовника якнайбільше інформації, а наявність різких інтонаційних переходів привернула б увагу Айрін до комунікативної стратегії, яку обрав Шерлок – слухати більше, ніж говорити.

Даний епізод з Айрін заслуговує на увагу й через те, що переконливість мовлення Шерлока досягається шляхом інтонаційного виділення кожного слова низхідним тоном у реченні “*I don’t know the code*” [10]. Оскільки за сюжетом ситуація з Айрін та грабіжниками була надзвичайно напруженою та навіть екстремальною актор вимовляв дане речення чотири рази, поступово підвищуючи тон голосу та подовжуючи паузи між словами. Даний інтонаційний прийом також може застосовуватись для демонстрації впевненості у собі.

Останній епізод другого сезону “*The Reichenbach Fall*”, сповнений напруженими ситуаціями. У кульмінаційних моментах артикуляція головного героя характеризується помітним стисканням зубів. З точки зору психолінгвістики, така поведінка вказує на високий рівень стресу, який переживає людина, а також на проблеми з прийняттям важливих рішень, тобто відображає внутрішню напругу [7, с. 37].

Подібну функцію виконує й нервово стискання губ та судомні рухи щелепи у серії третього сезону під назвою “*His Last Vow*”: під час спілкування з Магнусеном Шерлок почувався невпевнено, розмовляв повільніше,

намагаючись приховати власні емоції. Такий прийом дозволяє глядачам легко розпізнати психологічний дискомфорт головного героя, або навіть емоційне виснаження. Отже, Бенедикту Камбербетчу вдається майстерно адаптувати психоемоційні прояви та відображає зміни внутрішнього стану відповідно до сюжетних поворотів.

У фінальному сезоні телесеріалу ми спостерігаємо за новим образом Шерлока, який має небагато спільного з образом, який створив Бенедикт Камбербетч у першому сезоні. Холмс проявляє відкриту байдужість до оточуючих та навіть по відношенню до друзів. Новий вектор поведінки найбільшим чином відображається у їдких та саркастичних відповідях на запитання. Такий ефект досягається висхідною інтонацією відповідей на отримані питання та нейтральною інтонацією тих питань, які герой ставить друзям, а також витримкою паузи середньої довжини, перш ніж дати відповідь на адресоване йому питання. Наприклад:

“*Oh, this is a good one. Is it my birthday? You want help?*” [10].

У перших двох реченнях домінує висхідний рух тону, фінальна частина повідомлення відображає докір та вимовляється саркастично. Друге речення репліки відрізняється логічним наголосом на слові “*birthday*”, артикуляційні особливості вимови даного речення додатково підсилюються мімікою актора, зокрема, саркастичною усмішкою та легким підняттям брів, що експлікує іронічне здивування.

Наведемо ще один приклад:

“*Anything you say, Giles. Just kidding*” [10].

Шерлок навмисно «шлутає» ім’я співрозмовника з метою прояву зневаги та надання своїм словам насмішливого відтінку, він вимовляє речення протяжливо та з висхідною інтонацією.

Варто зауважити, що, відповідаючи на запитання інших учасників комунікації, головний герой зазвичай вдається до однієї із наступних комунікативних стратегій реагування:

1. Відповісти одним словом. Проаналізувавши відповідні уривки з телесеріалу, ми виділили слова, які застосовувалися Шерлоком найчастіше як у рамках допиту підозрюваних, так і при взаємодії з колегами: “*clearly*”, “*silly*”, “*obviously*”, “*excellent*”. У більшості випадків *відповіді виголошувались низхідним тоном і лише іноді вимова була сценічно розтягнута та з висхідною інтонацією*. Даний спосіб допомагає головному герою натякнути на небажання продо-

вжувати розмову або уникнути розкриття важливої інформації іншим людям, як видно з наступного діалогу:

Molly: "Whose phone is it?"

Sherlock: "A woman's" [10].

Подібна відповідь не надає жодної цінної інформації, вимовляється швидким темпом з рівним тоном голосу та низхідною інтонацією.

Спостерігається тенденція відповідати на альтернативні запитання словом "both", наприклад:

Jim Moriarty: "Is that a British Army Browning L9A1 in your pocket, or are you just pleased to see me?"

Sherlock Holmes: "Both" [10].

2. **Відповісти питанням на питання.** Мета такої стратегії полягає у можливості дізнатися, що відомо співрозмовнику перш ніж давати розгорнуту відповідь, наприклад:

Irene: "I need to know how was it done?"

Sherlock: "What?"

Irene: "The hiker with bashed-in head... How was he killed?" [10].

Шерлок вимовив слово "what" низхідним протяжним тоном, що змусило співрозмовника негайно деталізувати питання.

3. **Дати повне роз'яснення щодо власного бачення ситуації.** Найчастіше Шерлок Холмс вдається до даної комунікативної стратегії у кінці обговорення, зібравши всю необхідну інформацію та проаналізувавши ситуацію, він робить геніальне заключення й, вирішуючи маленьку загадку, стає на крок ближче до кульмінації історії. Така відповідь значно відрізняється від попередніх варіантів своєю швидкістю. Всі логічні висновки Шерлок виголошує швидким темпом з рівним тоном, зрідка імплуючи паузи. Артикуляція при цьому залишається чіткою, якість дикції зберігається. Така відповідь звучить рішуче, професійно та впевнено. Влучним прикладом є наступна репліка, вимова якої при стандартному для англійської мови ритмі займає 57 секунд, Бенедикту Камбербетчу знадобилося 35 секунд: "Come on, it's not a code, these are seats on a passenger jet. Look, no 'I' because it can be mistaken for one. No letters past 'K', the width of the plane is the limit. The numbers always appear not in sequence, but the letters have little runs of sequence all over the place: families and couples sitting together. Only a Jumbo's wide enough for a letter 'K' or rows past 55, so there's always an upstairs. A row 13 eliminates superstitious airlines. The style of the flight number – '007', eliminates a few more. Assuming a British point of origin because of the original source of infor-

mation and assuming the crisis is imminent, the only flight that matches all the criteria and departs within the week is the 6.30 to Baltimore tomorrow from Heathrow airport" [10].

Враження від комунікативної спроможності Шерлока значно підсилюється за рахунок контрасту з менш чітким та повільним мовленням Джона Ватсона, який втілює образ звичайної людини.

Швидкий темп мовлення, чітка вимова приголосних, варіативна інтонація та контроль над емоціями роблять Шерлока винятковим серед інших персонажів і дозволяють глядачеві відчувати його інтелектуальну перевагу. Ці особливості артикуляції підсилюють загальний образ персонажа, роблячи його не лише цікавим, але й складнішим для сприйняття, що привертає увагу глядачів та викликає повагу.

Доцільно здійснити аналіз образу Шерлока з точки зору проксемики, яка підтверджує висновки, яких ми дійшли, вивчаючи особливості його артикуляції. Як правило, Шерлок завжди зберігає адекватну комунікативну дистанцію, яка полягає у мінімізації емоційного залучення у взаємодію з іншими, уникненні зайвих жестів та емоційних проявів. Це вказує не тільки на його професійне ставлення до процесу спілкування, а й на емоційну відчуженість, а також перманентне зосередження уваги на логічності дій, висновків, суджень. Однак подібна дистанція нерідко допомагає переходити в позицію спостерігача та ефективно застосувати дедукцію.

Аналіз обраних епізодів з чотирьох сезонів серіалу показує, що Шерлок завжди намагається домінувати під час комунікативного акту, це проявляється наступним чином:

- Холмс завжди перший закінчує розмову, встає зі столу, покидає приміщення;
- головний герой часто реалізує власні інтенції одразу, не пояснюючи своїх намірів напарнику Ватсону та не чекаючи на нього;
- нерідко мета реалізованих ним артикуляційних та фонетичних прийомів полягала саме в самоствердженні.

Головний герой майже ніколи не наближається занадто близько до інших людей, що є показником його соціальної ізольованості, саме тому сцена з Молі у третьому епізоді другого сезону, у якій Шерлок вперше достатньо сильно наблизився до іншої людини, має ключове значення. Рідкість таких моментів підкреслює емоційну глибину та інтимність ситуації, яка додатково акцентується такими артикуляційними засобами, як тихіший і повільніший тон з пау-

зами середньої довжини, більш того, було здійснено перехід від еталонної чіткої дикції до звичайної. Це одразу змінило сприйняття образу Шерлока, оскільки вперше його було зображено як людину, якій теж властиві такі почуття, як страх, тривога та занепокоєння.

Проксеміка має значний вплив не лише на характер сприйняття образу головного героя, а й корелює з його артикуляцією [8, с. 17]. У емоційно-напружених моментах Холмс контролює ситуацію, маніпулюючи дистанцією між співрозмовниками, таким чином він посилює психологічний натиск або підсилює враження від свого високоінтелектуального стилю мовлення. Частота використання пауз та їх довжина також пов'язані з комунікативною відстанню: чим коротша відстань між Шерлоком та іншим персонажем, тим довші та частіші паузи. Як правило, це додає сцені драматичності, підкреслюється її вирішальний характер. На віддаленій дистанції паузи коротші, відтак зберігається швидкість передачі інформації.

Артикуляція, без сумніву, є інструментом когнітивного впливу, завдяки чому Бенедикт Камбербетч формує характер сприйняття особистості Шерлока Холмса та враження від його професіоналізму та інтелектуальних здібностей.

Висновки. Аналіз телепроєкту показав, що внутрішня динаміка персонажа значною мірою формується через *рух тону, звуження / розширення діапазону голосу та гучність вимови*, які значною мірою пов'язані між собою, оскільки створюють емоційну динаміку висловлювань, відображають як зміну настрою головного героя, так і підкреслюють еволюцію його особистості, а також уможливають вираження інтонаційних контрастів. Варто зазначити, що рух тону в реченні виступає одним із ключових інструментів для передачі психо-емоційних особливостей Шерлока, слугує засобом створення емоційного контексту та сприяє побудові бажаного образу головного героя. Більш того, дослідження показало, що інтонаційні девіації, найчастіше спостерігаються у моменти роздратування, при реалізації сарказму у мовленні та у моменти раптового усвідомлення ключових підказок до розгадки. Результативність таких прийомів не викликає сумнівів, що підтверджується

й частотою їх застосування, яка становить 37,5 %.

Девіації мовлення спостерігаються не тільки у відхиленні від стандартних інтонаційних моделей, а й у процесі *артикулювання*, що становить 17,5 %. Такі відхилення включають атипову вимову звуків, або їх надмірну чіткість, що сигналізує про емоційний стан персонажа, його відношення до ситуації або оточуючих.

Частота використання довгих драматичних пауз або повне їх уникнення у мовленні персонажа складає 17,5 %, що характерно для комунікації під час пояснення своїх ідей іншим, а також під час критики. Загалом більшість пауз вставляється відповідно до вимог контексту.

Ритм та швидкий темп мовлення характерні для демонстрації розумової діяльності Шерлока, а також для створення натяку глядачам, що головний герой наближається до розв'язання загадки. Використання Б. Камбербетчем *уповільненого темпу мовлення* вказує на прояв зухвалості та зневаги до співрозмовника, спроби домінувати у діалозі. Особливості мовлення Шерлока, що базуються на варіюванні темпу мовлення, складають 15 %, що свідчить про важливість темпу у розкритті інтелектуальних та комунікативних особливостей героя, однак дана характеристика не є провідною.

Застосування *невербальних засобів спілкування* становить 12,5 %, що підкреслює відстороненість та холодність Шерлока, яка проявляється не лише в монотонності та беземоційності мовлення, але й у стриманості жестів.

Отже, здійснивши аналіз ролі Бенедикта Камбербетча у телесеріалі «Шерлок», ми виділили й детально проаналізували застосовані ним артикуляційні прийоми. Основна увага приділена тому, яким чином артикулятивні особливості та вміння керувати голосом допомагають актору маніпулювати увагою глядачів, й, більш того, зробити образ персонажа харизматичним і геніальним.

Перспективу нашого дослідження вбачаємо у залученні корпусних та акустичних методів аналізу мовлення з метою забезпечення об'єктивізації отриманих результатів і кількісну верифікацію артикулятивних характеристик.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2009. 376 с.
2. Бігунова Н. О., Грігорян А. І. Інтонаційна реалізація емоції погрози в англomовному художньому дискурсі. *Наука та освіта в умовах воєнного часу* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2023 р.). Дніпро : Research Europe, 2023. С. 123–124.

3. Гончарук Н. М. Психологічний аналіз комунікативного акту та його логічно-змістової структури. *Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2014. Вип. 23. 124–137 с.
4. Завальська Л. В. Комунікативний імідж політика в аспекті проблематики політичної лінгвоперсонології. *Записки з українського мовознавства*. 2025. Вип. 32. С. 343–354. DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2025.32.337544>
5. Крисанова Т. А. Актуалізація негативних емоцій в англomовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти : автореф. дис... докт. філолог. наук. Харків, 2020. 42 с.
6. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
7. Фрумкіна А. Л. Психолінгвістика: концепти, мовлення, особистість : навчальний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Одеса, 2025. 137 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8fda4d7d-86a2-4631-b2a8-8f6f97fb4a2d/content> (дата звернення : 25.02.2026)
8. Davis J. *Phonetics and Phonology*. Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 2001. 172 p.
9. Frumkina A. Postmodern principles in integrated teaching. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. № 13 (4). С. 579–594.
10. Sherlock. BBC: directed by Steven Moffat and Mark Gatiss, 2010.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026